

Duits viltkruid

Het was op 20 juli 1972 een warme zomerdag. Mijn vrouw en ik maakten daarvan gebruik om een lange fietstocht te maken door het Noordhollandse Duinreservaat en de Staatsbossen van Schoorl met als verste doel Hargen aan Zee. We bekeken de Breedbladige wespenorchissen aan de rand van sommige dennenbossen en zagen dat ze vaak waren aangevreten door Konijnen. We ontdekten een bijzonder mooie 'pol' wit Slangekruid en zagen in hun bedjes van Kraaiheide de 'glorie van Schoorl': de Dennenorchissen. We stonden stil voor de stinkzwammen en bekeken langdurig de Stormmeeuwen van het Ganzenveld. Kortom, we observeerden veel van wat er groeide, bloeide, leefde.

Maar de vondst van de dag stond ergens in het Schoorlse duingebied zomaar langs ons pad. Tegen een glooiing gericht naar het zuidwesten groeiden - over een oppervlakte van ongeveer dertig vierkante meter - enige honderden planten die we nooit eerder hadden ontmoet. We zagen wel dat het Composieten waren en dat we zouden moeten zoeken in de buurt van de geslachten *Gnaphalium* of *Helichrysum*. Enkele planten namen we mee om thuis te determineren. Dat kon wel: er stonden er genoeg.

Het was wel vreemd (vonden we) dat we met elke flora die we raadpleegden steeds uitkwamen op *Filago germanica*, Duits viltkruid. Omdat Heukels en Van Oostroom die plant als zeer zeldzaam kenschetsten twijfelden we aan onze determinatie. We haalden er deel I van het stimulerende werk over de 'Wilde Planten' bij en lazen daar op bladzijden 97 en 100 o.a.: 'Van een aantal soorten is het twijfelachtig of ze nog in het wild in Nederland voorkomen.' En wat verderop: 'Hoewel ons land in floristisch opzicht grondig onderzocht is, is niet met zekerheid bekend of de volgende soorten hier nog voorkomen. Vermoedelijk kan het grootste deel van deze soorten wel aan de lijst van uitgestorven soorten toegevoegd worden.' En dan volgde een lijstje van zo'n stuk of twintig soorten, waaronder . . . Duits viltkruid (*Filago germanica*)!

Wat doe je in zo'n geval? De plant opsturen naar het Rijksherbarium in Leiden. Op 24 juli kwam het antwoord: 'Het materiaal kon worden gedetermineerd als *Filago germanica* L.' en 'Ook vorig jaar hebben wij materiaal van deze soort uit de boswachterij Schoorl gekregen. Zodat de soort althans van één vindplaats weer in Nederland bekend is.' Natuurlijk maakten we het plan de vindplaats beter te gaan bekijken. Op 29 juli d.a.v. gingen we weer naar Schoorl. We wandelden nu over de bospaden langs eiken en dennen, bekeken Aardappelbovisten en Groene spechten, Buntgras en Berken en kwamen weer bij hét pad. Nu nauwkeurig kijken of we nog meer nieuwe dingen konden ontdekken. Aan weerszijden van de weg vonden we talrijk - aan de westkant het meest - kleine *Filago*-plantjes, maar niet van het soort waar we speciaal voor kwamen. Bij dit Viltkruidje stonden de bloemhoofdjes in kleine kluwens bij elkaar, niet in kluwens van 10 - 30 zoals dat bij 'germanica' het geval was. Het waren echte mini-viltkruidjes van twee tot twaalf centimeter hoog; Dwergviltkruidjes (*Filago minima*). Gelukkig stond het Duits viltkruid er nog volop. We namen dia's, telden en namen maten. We determineerden wat er zo al nog meer stond en gingen na een uurtje met meer kennis terug naar huis.

Er stonden, zoals gezegd, zo'n 350 tot 400 planten (tot 30 cm hoog) volop in bloei tegen een vrij steile helling van circa 2 meter hoogte, die naar het zuidwesten was gericht. Op die helling groeiden ook enkele rozetten van Jacobskruiskruid en Schapenzuring en er stonden wat Buntgras-polletjes. Een enkele Kromhals toonde zijn blauwe bloemetjes en er staken wat kopjes van Muurpeper uit het zand. Hier en daar groeide Rood Guichelheil en er lagen enkele konijnenkeutels. Voorts zagen we enige lichenen

Duits viltkruid (*Filago germanica*).

(*Cladonia's*) en wat Klauwtjesmos (*Hypnum cupressiforme*). Een enkele Duizendbladplant en een reigersbekje completeerden het plantenlijstje van deze groeiplaats. Boven op de helling groeiden enkele Zomereikjes en Amerikaanse Vogelkersen en een enkele *Pinus nigra*. De zandgrond - hier in het Schoorlse duin kalkarm van nature - voelde warm en vchtig aan en was nogal humeus. Schelpstukjes van het pad waren ook in en op het zand van de helling terechtgekomen, zodat wellicht de kalkarmoede iets minder is geweest dan op 'normale' plekken in het Schoorlse duingebied.

Hiermee is het verhaal nog niet af. *Filago* bleef me intrigeren! Dus groeide langzaam het getal der flora's die ik ging kopen bij het bekende adres dat Natura-lezers zo vaak op de achterpagina van de omslag zien staan. Van vogelboeken naar plantenboeken, dat is maar een kleine stap.

Het liefst werd me Erich Oberdorfer's *Pflanzensoziologische Flora für Süddeutschland*; zijn hoge prijs (circa f 45,—) volop waard! Het Duits viltkruid heette daarin 'Gewöhnliches Filzkraut' en niet 'germanica' maar 'vulgaris'. Onze viltige vriend 'vulgaris' bleek ook in Duitsland tamelijk zeldzaam te zijn in pioniergemeenschappen, op plaatsen die in de zomer droog en warm zijn en waar maar een matige hoeveelheid voedsel aanwezig is. Meestal groeit de plant - nog steeds volgens Oberdorfer - op kalkarme grond, die neutraal tot matig zuur is en arm aan humus en die aan de oppervlakte een beetje is 'verdicht' (als ik tenminste de moeilijke en ongebruikelijke Duitse afkortingen goed interpreteer).

Toen ik dit gelezen had verwachtte ik niet dat ik in 1973 het Duits viltkruid op dezelfde plaats zou kunnen terugvinden, want planten met een pionierkarakter lopen een grote kans, bij een verdere ontwikkeling van de vegetatie, het eerst op zo'n groeiplaats in aantal af te nemen, zo niet te verdwijnen.

Op 6 juli 1973, tussen een zware onweersbui en een zomerse stortbui, gingen we toch maar weer poolshoogte nemen. De Wulpen vlogen in kringen rond, bezorgd voor hun jongen; de Tortels koerden in het vochtige duinbos en ... de Filago stond er nog, de echte *Filago germanica*! Alleen in klein formaat en in gering aantal: enkele exemplaren van ongeveer 3 cm hoog, dwergindividueutjes die het kennelijk niet erg naar de zin hadden.

Daarmee eindigde onze eerste kennismaking met de viltkruiden. In 1974 trokken andere planten de aandacht; Aardkastanjes en Aardakers, Kroonkruiden en Kattekruiden, Gentianen en Glaskruiden. Daarover schrijf ik misschien een andere keer.

Het wordt nu lente. We gaan zoeken naar de Akker- en de Spatelviltkruiden. Mogelijk vinden we die ook, ergens in Europa. Als dat zo is hoort u het van ons.

Voordat we op zoek gaan bestuderen we eerst nog eens goed plaat 44 van Thieme's *Flora in Kleuren* en de mooie kleurenfoto's in Polunin's boek.

Literatuur

Henkels - Van Oostroom: Flora van Nederland. Groningen 1970.

Keble Martin: Thieme's Flora in Kleuren. Zutphen 1967.

Westhoff, c.s.: Wilde Planten, deel I, Amsterdam 1970.

Oberdorfer, E.: Pflanzensoziologische Exkursionsflora. Stuttgart 1970.

Polunin, O.: Bloemen en Planten van Europa. Wageningen 1970.

Foto van de schrijver

Adres van de schrijver:

J. A. Loterijman

Nogmaals een specht met 'Hoogtevrees'

Misschien als mosterd na de maaltijd, mag ik nog op het artikel van de heer A. Smit in *Natura* jan. '73, terugkomen. Bijna elke vogelliefhebber heeft wel een soort waaraan hij bijzondere aandacht wijdt. De liefde ten opzichte van de spechten, dateert bij mij reeds vanaf de veertiger jaren. Bijzondere omstandigheden stelden mij toen in de gelegenheid een uitvoerige literatuurstudie van de bonte specht te maken. Vandaar dat ik, toen ik het bovengenoemde artikel las, weer eens naar mijn oude aantekeningen greep.

Veel over het gedrag van de spechten vindt men in het deeltje van *Die Neue Brehm-Bücherei*: 'Die Buntspechte', geschreven door Dieter Blume. Over de spechtensmidse schrijft hij op bladzijde 20, het volgende: 'Der Buntspecht benutzt, drei arten von Schmieden: Die einfachste ist wohl die *Klemmschmiede*, ein natürlicher Spalt in der Rinde, etwa zwischen Borkenstücken, an rindenlosen Holzstellen oder in einem rissigen Baumstubben. Daneben gibt es *Gabelschmieden*, die meist hoch an Bäumen in Astzwieseln- manchmal auch in dünnen Gezweig-liegen. Die höchste Form stellen selbstgehackte *Nischenschmieden* an Stämmen oder dünnen Ästen dar.

Bezien we aan de hand van het hierboven geciteerde het artikel van de heer Smit, dan zien we dat zijn specht gebruik maakte van de hoogst ontwikkelde vorm, bij het maken van smidse. Mogelijk is men dan geneigd van een begenadigd kunstenaar te spreken, zoals de heer Smit de vraag betreffende de hoogtevrees stelde. We dienen er echter voor te waken, menselijke criteria bij het beschouwen van het gedrag van vogels te stellen. Deze beschikken nl. over een aantal gedragspatronen, welke ze vanaf de geboorte mee krijgen.

Een interessant punt blijft nog, of de specht de mogelijkheid heeft, om een keus te doen uit de drie mogelijkheden om een smidse te maken, of dat dit patroon ook reeds bij de geboorte vastgelegd is. Misschien moet men, bij de oplossing van dit probleem, ook nog bedenken, dat de spechten duidelijke individuele verschillen vertonen. Vooral bij veldstudie komt dit duidelijk naar voren. Een eerste vereiste is, dat men de beschikking over een terrein heeft, waar enige spechtenparen voorkomen. Mogelijk dat de heer Zwijnenberg ons nog eens iets over zijn ervaringen op dit gebied kan mededelen.

Adres van de schrijver: